

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง The Integration of Buddha-dhamma Principle in Capacity as a Factor of Self-development of the Prototype Person in Lampang Province

เกรียงไกรไต่โย โมสิน¹ พระครูสุตชยาภรณ์^{2*} จีรศักดิ์ ปันลำ³
Kriengkraitaiyo Mosin¹ Phrakru Sutachayaporn^{2*} Jeerasak Panlam³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง 2) ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง 3) การบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย ประชากร ได้แก่ พระภิกษุ ปราชญ์พื้นบ้าน ผู้ประกอบธุรกิจร้านค้า ข้าราชการ กลุ่มเยาวชน และผู้นำท้องถิ่น ในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นบุคคลต้นแบบ จำนวน 18 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการในการพัฒนาตน: บุคคลต้นแบบ ได้รู้จักการวางตนให้เข้ากับคนอื่นตามฐานะของตน นำความรู้ใหม่ ๆ มาปรับใช้กับการทำงาน แสวงหารายได้เพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับตัวเอง จัดระบบการเตรียมความพร้อมร่วมกับชุมชน เพื่อป้องกันภัย สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว และได้ประสานงานกับผู้อื่นในการทำงานร่วมกัน
2. ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตน: ได้ใช้หลักธรรมในเบญจธรรมเป็นปัจจัยในการแสดงความรักปรารถนาดีต่อคนอื่น ใช้หลักกุศลธรรม เป็นปัจจัยในการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น และรับผิดชอบงานที่ปฏิบัติอยู่ ใช้หลักสัปปุริสธรรม เป็นปัจจัยการวางแผนเตรียมพร้อมร่วมกับชุมชน เพื่อป้องกันภัยที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน
3. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบ: จึงเป็นการบูรณาการหลักเบญจธรรม ซึ่งเป็นการยกระดับตนเป็นกัลยาณชน เป็นการบูรณาการหลักกุศลธรรม ซึ่งเป็นการยกระดับตนเป็นบัณฑิตชน และเป็นการบูรณาการหลักสัปปุริสธรรม ซึ่งเป็นการยกระดับตนเป็นปัญญาชน

คำสำคัญ: การบูรณาการ, การพัฒนา, บุคคลต้นแบบ, ปัจจัย, พุทธธรรม

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study the process of self-development according to Buddhist principles of prototype persons in Lampang province 2) study the important factors used in self-development according to Buddhist principles of prototype persons in Lampang province 3) study the integration of Buddhist principles as a factor of the personal development of prototype persons in Lampang province. It is qualitative research. Use interviews as a research tool. The target population are monks, local scholars, business operators, government officials, youth, and local leaders in Lampang province, 18 photos/person

The results of this research found that:

1. Process of self-development: The role model person learned how to position themselves to fit in with others according to their status, applied new knowledge to his work, seek income to support their

^{1,2,3} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

^{1,2,3} Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Lampang Buddhist Colleges

* Corresponding Author E-mail: singchai2559@gmail.com

own livelihood, in conjunction a community for organized preparedness system to prevent disasters, build good relationships in the family, and coordinate with others to work together.

2. The important factors used in self-development: The interviewees used the principles of the Pañca-dhamma as a factor in expressing goodwill towards others, used the principle of Uddhi-dhamma is a factor in improving oneself and taking responsibility for the work being done, used the principles of Sappurisdhamma is a factor in planning and preparing together with the community to prevent potential disasters in the community.

3. Integration of Buddhist principles as a factor in the self-development of prototype persons, therefore, it is the integration in Pañca-dhamma principles, which is the elevation of oneself to the level of a good person, it is the integration in Uddhi-dhamma principles, which is the elevation of oneself to the level of a scholar, and it is the integration in Sappurisdhamma principles, Which is the elevation of oneself to the level of an intellectual.

Keywords: Integration, Development, Role model person, Factor, Buddhism

บทนำ

สังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านเทคโนโลยี สภาพแวดล้อม การหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตก มีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น การพัฒนาประเทศโดยมุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว โดยขาดความสมดุลกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ได้ก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย จำนวนมาก เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาบริโภคนิยม ปัญหายาเสพติด ปัญหาแหล่งอบายมุข ปัญหาการขาดระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ ปัญหาการทุจริต ปัญหาการแตกความสามัคคี เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ได้สร้างความไม่สงบสุขในสังคม อย่างไรก็ตาม แบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักของคุณธรรม คือความรู้สึกลึกซึ้ง ขอบซื่อ เป็นกฎเกณฑ์ และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นได้จนกระทั่งมีจริยธรรมของตนเอง (วีระ บำรุงรักษา, ม.ป.ป.)

มนุษย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้เจริญกว่าสัตว์อื่นเพราะรู้จักการพัฒนา คือ การทำให้ดีขึ้นเจริญขึ้นหรือเป็นการเพิ่มคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ให้มีค่าสูงขึ้น การพัฒนาอาจพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่เดิมหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมาก็ได้ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2539) จากความหมายของการพัฒนาดังกล่าว “การพัฒนา” จึงเป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสังคมให้ดีขึ้นหรือเจริญขึ้นอย่างมีเป้าหมายด้วยวิธีการที่มีระบบเพื่อจัดการความด้อยพัฒนาให้หมดไปจากสังคม ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาและนำไปสู่เป้าหมายที่ดีกว่าจุดประสงค์หลักของการพัฒนาอยู่ที่ “มนุษย์” โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของมนุษย์ให้ดีขึ้น เพื่อให้มนุษย์ได้รู้จักนำความรู้ความสามารถของตนไปพัฒนาสังคมและประเทศอีกต่อหนึ่ง ดังนั้น ผู้ที่มีภาระหน้าที่สำคัญในการพัฒนาจึงได้แก่ประชาชนแต่ละคนในครอบครัวทุกครอบครัว ชุมชน องค์กรของรัฐ องค์กรของเอกชน สื่อมวลชน นักวิชาการ และประชาชนทั่วไป เพื่อก้าวไปสู่สังคมที่เป็นสุข

การพัฒนาตนเองเป็นการกระทำเพื่อให้เกิดการเจริญส่วนตน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นด้วยความมุ่งมั่นปรารถนาและค่านิยมอันเป็นพฤติกรรมภายใน ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมภายนอกด้านการกระทำที่ดี ชีวิตของเรานั้น เมื่อวิเคราะห์ดูจะเห็นว่า การได้มาอยู่และรับรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งที่ถือว่าเป็นตัวเราเอง และของผู้คน รวมทั้งโลกภายนอก ก็ควรจะอยู่ให้ดีและรู้ให้ดี ทั้งนี้จะอยู่อย่างดีก็โดยรู้ถูกต้อง ความรู้ถูกต้องนั้นต้องเริ่มต้นที่รู้ตัวเอง จะเรียนรู้จักตนเองได้ดีก็โดยมีสติหมั่นเฝ้าตามสังเกตตนเองไม่หยุดหย่อน ตามดูการเคลื่อนไหวในทุกขณะชีวิตทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ คนที่ฉลาดจริงนั้นจะรู้จักตนเองและรู้เท่าทันความรู้สึก

นึกคิดในใจด้วย จะเคลื่อนไหวอย่างไรก็รู้ตัวพร้อมไม่หลงลืมหรือประมาทขาดสติเป็นผู้ไม่พั้งพลาดโดยง่าย การที่เราจะเป็นเช่นนี้ได้ นั้น ต้องอาศัยความเพียรหมั่นฝึกฝนกำหนดรู้ตัวเองไว้ก่อน (สมน อมรวิวัฒน์, 2535)

การนำหลักการพัฒนาตนมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้เป็นฐานแห่งการพัฒนาตนเอง เพื่อยกระดับการพัฒนาตนให้มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นโดยลำดับ เป็นต้นว่าเป็นการวางพื้นฐานให้แก่ชีวิต โดยเลือกสรรสิ่งที่ดีงามให้แก่ชีวิต ด้วยรู้จักวิธีการพัฒนาตนให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นกัลยาณชน (คนผู้มีความประพฤติดีงาม) เป็นบัณฑิตชน (คนผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิต) หรือเป็นปัญญาชน (คนผู้ใช้ความรอบรู้ในการดำเนินชีวิต) รวมทั้งรู้จักพัฒนาตนเองให้มีคุณค่าแก่ผู้อื่น อาทิ คนในครอบครัว และเครือข่าย เป็นต้น ผลสัมฤทธิ์ดังกล่าว เป็นการแสดงถึงความสำเร็จแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์พร้อมในวิสัยแห่งปวงชนผู้ครองเรือน เพราะทำให้ชีวิตมีความสุขในสังคม ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยในอดีต ได้พบงานวิจัยเรื่องการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรมโดยอาศัยหลักสามัคคีธรรม ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักสามัคคีธรรมที่เรียนรู้ผ่านเทคนิควิธีการกระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน สามารถทำให้นักเรียนเกิดการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม ซึ่งแสดงออกทั้งการคิด การพูด และการกระทำ (รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และ บรรชร กล้าหาญ, 2550) จึงเห็นได้ว่า การพัฒนาตนเองโดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นฐานการพัฒนา จะยกระดับพฤติกรรมของบุคคลให้ดีขึ้นได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตัดสินใจทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ โดยคาดหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน ที่สามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาตนให้เป็นผู้มีสุขภาพดี และมีคุณธรรมงดงามยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง
3. เพื่อการบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัด

ลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาตน และหลักธรรมที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาตน ตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์บุคคลเป้าหมายที่มีหลักการพัฒนาตนให้ประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1) ด้านอัตลักษณ์ (จิตพิสัย) 2) ด้านภารกิจและการงาน หรือการประกอบอาชีพ 3) ด้านระบบการเงินและทรัพย์สิน หรือการจัดการทรัพย์สิน 4) ด้านสวัสดิภาพ (ความปลอดภัย) ในชีวิตและทรัพย์สิน 5) ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวและเครือข่าย และ 6) ด้านปฏิสัมพันธ์กับสังคม

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดกลุ่มบุคคลต้นแบบ ผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ 1) พระภิกษุ 2) ปราชญ์พื้นบ้าน 3) ผู้ประกอบธุรกิจร้านค้า 4) ข้าราชการ 5) เยาวชน และ 6) ผู้นำท้องถิ่น ในเขตพื้นที่จังหวัดลำปาง คัดเลือกมาโดยเจาะจง จำนวน 18 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยวิธีการสนทนากันแบบไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 5 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำแนวหัวข้อการสัมภาษณ์เชิงลึกไปเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม และปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม จากกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้ว จำนวน 18 รูป/คน โดย และดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 6 วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลการให้สัมภาษณ์ เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรม และปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม มาจัดเป็นกลุ่ม ๆ ส่วนที่มีเนื้อหาเหมือนกันหรือเป็นไปในแนวเดียวกัน ก็จัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน จากนั้นนำมาวิเคราะห์ตามแนวปรัชญาทางสังคมศาสตร์ ในลักษณะของการตีความ แล้วสรุปเป็นแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า

1.1 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านอัตลักษณ์ (จิตพิสัย) บุคคลต้นแบบ รู้จักการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อครอบครัว เพื่อน และสังคมรอบข้าง นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อเมตตา ได้เรียนรู้วิธีเข้าใจอารมณ์ของตนเอง มีความคิดในเชิงบวก นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อสติสัมปชัญญะ ได้มีการพัฒนากายให้แข็งแรง และการฝึกทำจิตใจให้สดชื่นแจ่มใส มองโลกในแง่ดี ได้รู้จักใช้ประสบการณ์ในอดีตมาใช้ในการวางแผนการทำงานเพื่อบ่มุ่ให้ชีวิตดีขึ้น ได้ปรับตัวให้ยอมรับและสามารถเผชิญกับความจริงในชีวิต ได้มองสิ่งต่าง ๆ ทั้งในด้านที่เป็นความสุขและทุกข์ในชีวิตของตนตามสภาพที่เกิดขึ้นนับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปรโตโฆสะ (การศึกษาเรียนรู้) และโยนิโสมนสิการ (การพิจารณาไตร่ตรอง) ได้ฝึกตนให้ยอมรับสภาพความขาดแคลนหรือขีดจำกัดบางอย่างของตนได้ ได้พัฒนาตนให้พอใจในสิ่งที่ตนมี ไม่ทำอะไรที่เกินความสามารถของตน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออหัตถัญญตา (การรู้จักตน) ได้ยอมรับความสามารถที่แตกต่างกันระหว่างบุคคล เป็นการพัฒนาตนตามข้อเมตตา และได้หมั่นดูแลรักษาสุขภาพร่างกายของตนให้แข็งแรงอยู่เสมอ เพื่อเตรียมพร้อมรับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อมัตถัญญตา (การรู้จักประมาณ) และได้รู้จักการวางตนให้เข้ากับคนอื่นตามฐานะของแต่ละบุคคล นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปุคคลัญญตา (การรู้จักบุคคล)

1.2 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านภารกิจและการงาน หรือการประกอบอาชีพ: มีความซื่อสัตย์ต่อการจัดการธุรกิจการค้า ซื่อสัตย์ต่อเพื่อนร่วมกิจกรรมและไม่ทำให้สังคมเดือดร้อนนับเป็นการพัฒนาตนตามข้อสัจจะ ได้นำความรู้ใหม่ ๆ คำวิจารณ์ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ และประสบการณ์ในอดีตมาประยุกต์ใช้กับการทำงาน ได้พยายามหาประสบการณ์ในการปฏิบัติงานอย่างมีความรับผิดชอบ ได้เรียนรู้สิ่งที่จะเป็นอาชีพใหม่ ๆ และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง กล้าตัดสินใจแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความต้องการของผู้รับบริการ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ ได้มีการวางแผนการประกอบอาชีพตามกรอบของต้นทุนที่มีอยู่ ได้สร้างอาชีพให้มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว ได้เลือกลงทุนในสินค้าที่เป็นที่ต้องการของลูกค้า ได้มีการวางแผนการลงทุนประกอบอาชีพให้มีรายได้สม่ำเสมอ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออัมมัญญตา (การรู้จักหลักการ) และอหัตถัญญ (การรู้จักเป้าหมาย) มีความเชื่อมั่นในการทำงานจนบรรลุเป้าหมาย นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออหัตถัญญตา

1.3 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านระบบการเงินและทรัพย์สิน หรือการจัดการทรัพย์สิน: มีการตรวจสอบรายรับและรายการที่ต้องใช้เงินอย่างรอบคอบ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อสติสัมปชัญญะ มีหลักการจัดการพัสดุอุปกรณ์ใช้สอยให้เป็นหมวดหมู่ตามจุดประสงค์ของวัด ได้รู้จักการวางแผนการใช้จ่ายเงินที่สอดคล้องกับภารกิจแต่ละอย่าง ได้มีการประเมินผลการใช้จ่ายเงินในการดำเนินการ เป็นการป้องกันข้อผิดพลาดในการทำการค้า ได้จัดระเบียบพัสดุให้สะดวกและเหมาะสมต่อการใช้งาน ได้รู้จักจัดลำดับความสำคัญของการใช้เงินที่สอดคล้องกับเป้าหมาย ได้รู้จักจัดสรรเงินให้เหมาะสมกับแผนงาน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออัมมัญญตา และอหัตถัญญตา มีการใช้จ่ายปัจจัยอย่างมีเป้าหมายที่ชัดเจน เป็นประโยชน์ และ

สมฐานะของตน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออัตถ์ญญาตา และอัตถ์ญญาตา ได้แสวงหารายได้ในทางครองชีพให้เหมาะสมแก่ตน และเกื้อกูลครอบครัวและทำบุญบ้างบางโอกาส นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อ อัตถ์ญญาตา และบุคคลัญญาตา ได้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่ไม่เกินรายได้และเป็นประโยชน์ ได้รู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดให้กลับมาใช้ได้เป็นปกติ ได้รู้จักการใช้จ่ายเงินที่ไม่ก่อให้เกิดหนี้สิน ได้รู้จักประเมินผลสัมฤทธิ์จากแผนงานที่การดำเนินการไป นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อมัตถ์ญญาตา

1.4 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านสวัสดิภาพ (ความปลอดภัย) ในชีวิตและทรัพย์สิน: ได้นำเสนอข่าวสารความปลอดภัย และการหลีกเลี่ยงอันตรายต่าง ๆ ได้สร้างมิตรภาพเพื่อช่วยกันป้องกันอาชญากรรม ได้ร่วมกับชุมชนจัดตั้งกลุ่มในระดับชุมชน เพื่อดำเนินการป้องกันภัย นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อเมตตาและกรุณา ได้ฝึกตนให้เป็นคนช่างสังเกต และให้ความสำคัญต่อความปลอดภัย มีการตรวจสอบอุปกรณ์สำหรับการป้องกันอาชญากรรมให้พร้อมใช้งาน ได้ฝึกตนให้เป็นผู้ที่มีสติมั่นคงเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ปกติ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาจากสถานการณ์นั้น ได้สร้างความเชื่อมั่นในการสร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง ไม่ประมาทต่อการใช้ชีวิต ได้จัดการป้องกันอาชญากรรมก่อนออกจากบ้านหรือก่อนเข้านอน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อสติสัมปชัญญะ ได้เรียนรู้ทักษะความปลอดภัยเพื่อนำมาปรับใช้ในการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตราย ได้ดำเนินการร่วมกับชุมชนในการต่อต้านผลิตภัณฑ์เสี่ยง และสิ่งแวดล้อมอันตราย ได้เรียนรู้ที่จะทำตนให้พ้นจากอบายมุข นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปรโตโมสะ และโยนิโสมนสิการ ได้จัดระบบการเตรียมความพร้อมร่วมกับชุมชน เพื่อเผชิญกับเหตุฉุกเฉิน ได้สร้างเสริมสุขภาพของตนเอง เพื่อให้สามารถเผชิญสถานการณ์ที่ไม่ปลอดภัย นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อธัมมัญญาตา และอัตถ์ญญาตา

1.5 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวและเครือญาติ: ได้เป็นแบบอย่างแก่เครือญาติในการสร้างสมานฉันท์ระหว่างกัน ในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเอง ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ได้เป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในครอบครัวในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้สร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวโดยการให้เกียรติและยอมรับในหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละคน ได้เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ได้ร่วมกับสมาชิกครอบครัวในกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ของครอบครัว ได้สร้างจุดมุ่งหมายร่วมกับทุกคนในครอบครัว ในการสร้างครอบครัวให้มีความสุขปราศจากอบายมุข ได้เสริมสร้างพลังจิตใจแก่สมาชิกครอบครัวในการทำสิ่งที่ถูกต้อง ได้สร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยในครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ได้สร้างความผูกพันในครอบครัวด้วยกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความรู้สึกผูกพันต่อกัน ได้เป็นแบบอย่างแก่สมาชิกครอบครัวด้านความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน ได้สร้างความพึงพอใจให้แก่สมาชิกในครอบครัวในการประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบวินัย ได้เป็นแบบอย่างแก่สมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ ในการรู้จักดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง ได้ให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัว และได้ใช้การสื่อสารต่าง ๆ ที่ทำให้สมาชิกในครอบครัวเชื่อว่าตนได้รับการดูแลเอาใจใส่ทั้งหมดนี้นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อเมตตาและกรุณา ได้ทำตนให้เป็นที่ยอมรับของครอบครัว เป็นการพัฒนาตนตามข้อสัจจะ ได้มีส่วนร่วมร่วมกับพ่อแม่ในการแสดงความคิดเห็นและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ของพ่อแม่ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปรโตโมสะ และโยนิโสมนสิการ

1.6 กระบวนการในการพัฒนาตนด้านปฏิสัมพันธ์กับสังคม: ได้สงเคราะห์ครอบครัวและผู้ด้อยโอกาสตามควร เป็นการพัฒนาตนตามหลักเมตตา กรุณา ได้ช่วยแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ให้ผู้อื่น และไม่ยกตนข่มท่าน รู้จักเสียสละ ให้อภัย และร่วมมือกับเพื่อน ผิดพลาดปรับปรุงแก้ไข้ปัญหาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อเมตตาและกรุณา ได้รับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองพูดและทำ ได้แลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์กับผู้อื่นเพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่มั่นคง นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อสัจจะ ได้รู้จักการประสานงานระหว่างบุคคล และหน่วยงานให้สามารถทำงานร่วมกันได้ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อธัมมัญญา

ตา ได้สร้างความสัมพันธ์ในการสื่อสารที่ดีกับผู้อื่น รู้จักให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รู้จักการปฏิบัติต่อผู้อื่นที่ก่อให้เกิดมิตรภาพต่อกัน รู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับกฎเกณฑ์ทางสังคม ได้สร้างแรงจูงใจแก่คนในชุมชนในการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย นับเป็นการพัฒนาตนตามข้ออัมมัญญา และอัตถัญญา ได้รู้จักการวางตนให้เป็นที่พึงพอใจของผู้อื่น ได้ยอมรับในสิ่งที่ตนเป็น ไม่ยึดถือข้อบกพร่องของตนในการคบเพื่อน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อออตตัญญา และปุคคลัญญา ได้รู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบ พึ่งตนเองและช่วยเหลือผู้อื่นได้ นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อออตตัญญา และปุคคลัญญา ได้ใช้คำพูดถูกกาลเทศะ และเหมาะสมกับสถานภาพของบุคคล นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อกาลัญญา (การรู้จักกาล) และปุคคลัญญา (การรู้จักบุคคล) ได้มีการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างมิตรกับคนทั่วไป รู้จักยกย่องให้กำลังใจคนทำความดี รู้จักพูด รู้จักฟังในจังหวะที่เหมาะสม ให้ความสำคัญ และมีความจริงใจต่อเพื่อน นับเป็นการพัฒนาตนตามข้อปุคคลัญญา

2. วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า บุคคลต้นแบบ ได้ใช้วิธีการตามหลักพุทธธรรมเป็นปัจจัยในการพัฒนาตน ดังนี้

2.1 ด้านอัตลักษณ์: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อเมตตา มาเป็นปัจจัยในการแสดงความรักปรารถนาดีต่อคนอื่นและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น นำข้อเมตตาและสังขะ มาเป็นปัจจัยให้รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว และยืนยงในสิ่งที่ถูกต้อง และนำข้อสติสัมปชัญญะ มาเป็นปัจจัยฝึกทำจิตใจให้สดชื่นแจ่มใส ฝึกให้เป็นคนสุขุมรอบคอบ รับผิดชอบในสิ่งที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่ของตนเอง ใช้หลักกุฎติธรรม โดยนำข้อปรโตโมสะ และโยนิโสมนสิการ มาเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตและการวางแผนการทำงาน เพื่อมุ่งให้ชีวิตดีขึ้น และพัฒนาตนให้เฝ้ารู้ในสิ่งที่จะทำให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ใช้หลักสปปุริสธรรม โดยนำข้ออัมมัญญา และอัตถัญญา มาเป็นปัจจัยในการปรับตนให้กล้าตัดสินใจในเรื่องที่ต้องทำเมื่อเห็นว่าถูกต้อง นำข้อออตตัญญา มาเป็นปัจจัยในการพัฒนาตนให้พอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้จากการทำงานของตน นำข้อมัตตัญญา มาเป็นปัจจัยในการดูแลสุขภาพทั้งกายและจิตใจให้แข็งแรง และพักผ่อนให้เพียงพอ และนำข้อปุคคลัญญา มาเป็นปัจจัยในการทำตนให้เข้ากับคนอื่นได้ทุกระดับ ร่วมทำงานได้กับคนทุกชั้น

2.2 ด้านภารกิจและการงาน หรือการประกอบอาชีพ: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อสังขะ มาเป็นปัจจัยในการบริการลูกค้าทั้งทางด้านคุณภาพและราคาของสินค้า และนำข้อสติสัมปชัญญะ มาเป็นปัจจัยในการเลือกลงทุนในสินค้าที่ซื้อขายคล่อง ใช้หลักกุฎติธรรม โดยนำข้อปรโตโมสะ และโยนิโสมนสิการ มาเป็นปัจจัยในการทำงานเพื่อปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ใช้หลักสปปุริสธรรม โดยนำข้ออัมมัญญา และอัตถัญญา มาเป็นปัจจัยในการประกอบภารกิจการทำงานให้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ และพัฒนางานที่ปฏิบัติอยู่ให้มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายของแผนงาน และนำข้อออตตัญญา มาเป็นปัจจัยในการทำงานตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2.3 ด้านระบบการเงินและทรัพย์สิน หรือการจัดการทรัพย์สิน: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อสติสัมปชัญญะ มาเป็นปัจจัยในการพิจารณารายรับและรายการที่จำเป็นจะต้องใช้เงิน ก่อนนำเงินไปใช้จ่ายอย่างเท่าที่จำเป็น ใช้หลักสปปุริสธรรม โดยนำข้ออัมมัญญา และอัตถัญญา มาเป็นปัจจัยดูแลทรัพย์สิน เพื่อสะดวกในการนำมาใช้ตามเป้าหมาย ใช้จ่ายทรัพย์สินอย่างคุ้มค่าโดยไม่สร้างหนี้สิน ใช้จ่ายตามรายการที่กำหนด และสัมพันธ์กับความจำเป็น และพิจารณาผลที่ได้รับจากการใช้กับแผนที่กำหนดไว้ นำข้อออตตัญญา มาเป็นปัจจัยในการสร้างรายได้ให้มีอยู่มีกินอย่างเพียงพอต่อครอบครัว และนำข้อมัตตัญญา มาเป็นปัจจัยในการนำสิ่งของที่ชำรุดไปซ่อมแซม แล้วนำกลับมาใช้ใหม่ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้เงินเรียงลำดับความจำเป็นตามปริมาณเงินที่มีอยู่

2.4 ด้านสวัสดิภาพ: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อเมตตาและกรุณา มาเป็นปัจจัยในการสร้างความสัมพันธ์กับคนภายในหมู่บ้าน เพื่อสร้างแนวร่วมในการป้องกันอาชญากรรม และนำเสนอข้อมูลข่าวสารแก่คนในชุมชนเกี่ยวกับการสร้างเสริมความปลอดภัย และนำข้อสติสัมปชัญญะ เป็นปัจจัยในการจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการป้องกันอาชญากรรมให้มีความสมบูรณ์ความพร้อมใช้ และหาวิธีการแก้ไขเหตุการณ์ที่ไม่ดีที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าอย่างมีสติ ใช้หลักกัฏฐิธรรม โดยนำข้อโปรโตโมสะ และโยนิโสมนสิการ มาเป็นปัจจัยในการหลีกเลี่ยงความไม่ปลอดภัยในตนเอง ร่วมกับชุมชนดำเนินการต่อต้านผลิตภัณฑ์เสี่ยงภัย ปฏิบัติตนให้รอดพ้นอันตรายจากอบายมุข ใช้หลักสปปุริสธรรม โดยนำข้อธัมมัญญา และอัตถัญญา มาเป็นปัจจัยในการวางแผนเตรียมพร้อมร่วมกับชุมชน ในการรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน และพัฒนาตนให้มีพลังในการเผชิญสถานการณ์ที่ไม่ปลอดภัย

2.5 ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวและเครือญาติ: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อเมตตาและกรุณา มาเป็นปัจจัยในการสร้างสมานฉันท์ แนะนำเครือญาติในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ เป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ร่วมกับสมาชิกครอบครัวในการตัดสินใจในกิจกรรมที่สำคัญ ๆ สร้างครอบครัวให้มีความสุขปราศจากอบายมุข สร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยในครอบครัว และนำข้อสัจจะ มาเป็นปัจจัยในการประพฤติตนให้ครอบครัวไว้วางใจ

2.6 ด้านปฏิสัมพันธ์กับสังคม: ใช้หลักเบญจธรรม โดยนำข้อเมตตาและกรุณา มาเป็นปัจจัยในการช่วยแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ให้ผู้อื่น ทำการสงเคราะห์ แบ่งปันสิ่งของให้แก่เพื่อนบ้าน และคนตกทุกข์ตามโอกาสอันควร นำข้อสัจจะ มาเป็นปัจจัยในการแสดงถึงความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนกระทำ และทำตามสัญญาในสิ่งที่ตนให้ไว้กับผู้อื่น และนำข้อสติสัมปชัญญะ มาเป็นปัจจัยในการคิดก่อนทำ ไม่ใช้อารมณ์วู่วาม ในการปฏิบัติต่อผู้อื่น ใช้หลักสปปุริสธรรม โดยนำข้อการรู้จักหลักการ และการรู้จักเป้าหมาย มาเป็นปัจจัยในติดต่อปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมตามเป้าหมาย นำข้อการรู้จักตน มาเป็นปัจจัยในการประสานงานระหว่างบุคคล ปรับตนเองให้เข้ากับบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ของสังคม นำข้อการรู้จักตนและการรู้จักบุคคล มาเป็นปัจจัยในการทำความเข้าใจในความต้องการตนเองและของเพื่อนในการคบหากัน นำข้อรู้จักกาลและรู้จักบุคคล เป็นปัจจัยในการพูด การฟัง การเรียนรู้ที่จะพูดเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกกาลเทศะ และเหมาะสมกับบุคคลผู้ติดต่อ และนำข้อรู้จักบุคคล มาเป็นปัจจัยในการแยกแยะว่ามีมิตรแท้ มิตรเทียม ยกย่องบุคคลอื่นในพฤติกรรมที่น่ายกย่อง

3. วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า

3.1 การบูรณาการหลักเบญจธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบ: บุคคลต้นแบบได้นำข้อเมตตาและกรุณา มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยของความปรารถนาดีต่อคนอื่น สร้างความสัมพันธ์กับคนภายในหมู่บ้าน สร้างเสริมความปลอดภัย สร้างสมานฉันท์ บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ได้นำข้อสัจจะ มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยของการยืนยันในสิ่งที่ถูกต้อง รับผิดชอบในสิ่งที่ตนกระทำ และทำตามสัญญาในสิ่งที่ตนให้ไว้กับผู้อื่น และได้นำข้อสติสัมปชัญญะ มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยของการฝึกให้เป็นคนสุขุมรอบคอบ รับผิดชอบในสิ่งที่ทำ พิจารณารายรับและรายการที่จำเป็นจะต้องใช้เงิน ก่อนนำเงินไปใช้จ่ายอย่างเท่าที่จำเป็น จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับการป้องกันอาชญากรรมให้มีความสมบูรณ์ความพร้อมใช้งาน และคิดก่อนทำ ไม่ใช้อารมณ์วู่วามในการปฏิบัติต่อผู้อื่น

หลักธรรมดังกล่าว ปรากฏอยู่ในหลักเบญจธรรม ซึ่งเรียกอีกนัยหนึ่งว่า หลักกัลยาณธรรม ดังนั้นเมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเองเช่นนี้จนเป็นอุปนิสัยแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณชน คือบุคคลผู้ดำรงมั่นคงอยู่ในกัลยาณธรรม กล่าวคือ คนผู้มีความดีงามในการดำเนินชีวิต (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

3.2 การบูรณาการหลักคุณธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบ: บุคคลต้นแบบได้นำข้อปรีโตโฆสะ (การศึกษาเรียนรู้ และโยนิโสมนสิการ (การพิจารณาไตร่ตรอง) มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตและการวางแผนการทำงานเพื่อมุ่งให้ชีวิตดีขึ้น รับผิดชอบงานที่ปฏิบัติอยู่ ร่วมกับชุมชนดำเนินการต่อต้านผลิตภัณฑ์เสี่ยงภัย สร้างความปลอดภัยให้กับตนเอง ปฏิบัติตนให้รอดพ้นอันตรายจากอบายมุข

หลักธรรมดังกล่าว ปรากฏอยู่ในหลักคุณธรรม โดยการสังเคราะห์หลักสัปปุริสสังเสวะ คือ การคบสัตบุรุษ ร่วมกับสัทธัมมัสสนะ คือการฟังธรรมของสัตบุรุษ เข้าในข้อปรีโตโฆสะ ดังนั้น เมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเองเช่นนี้จนเป็นอุปนิสัยแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า เป็นบัณฑิตชน คือ บุคคลผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ผู้ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้ ดังพุทธภาษิตว่า “สาธุ โข ปณฺธิโต นาม ชื่อว่าบัณฑิต ย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จได้แล”

3.3 การบูรณาการหลักสัปปุริสธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบ: บุคคลต้นแบบได้นำข้อธัมมัญญูตา (การรู้จักหลักการ) และอรรถัญญูตา (การรู้จักเป้าหมาย) มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยในการตัดสินใจทั้งในเรื่องที่ต้องทำเมื่อเห็นว่าถูกต้อง ประกอบภารกิจการทำงานให้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ ใช้จ่ายทรัพย์ตามรายการที่กำหนดและสัมพันธ์กับความจำเป็น วางแผนเตรียมพร้อมร่วมกับชุมชน ในการรับกับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน ได้นำข้ออรรถัญญูตา (การรู้จักตน) มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยในการพัฒนาตนให้พอใจในสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่ตนได้จากการทำงานของตน สร้างรายได้ให้มีอยู่มีกินอย่างเพียงพอต่อครอบครัว รู้จักการประสานงานระหว่างบุคคล ปรับตนเองให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ของสังคม ได้นำข้อกาลัญญูตา (การรู้จักกาล) และบุคคลัญญูตา (การรู้จักบุคคล) มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยในการพูด การฟัง การเรียนรู้ที่จะพูดเรื่องต่าง ๆ อย่างถูกกาลเทศะ และเหมาะสมกับบุคคลผู้ติดต่อ และได้นำข้อบุคคลัญญูตา มาใช้ในฐานะเป็นปัจจัยในการแยกแยะว่ามิตรแท้ มิตรเทียม ยกย่องบุคคลที่ควรยกย่อง

หลักธรรมดังกล่าว ปรากฏอยู่ในหลักสัปปุริสธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรู้จักการใช้ปัญญาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของสัตบุรุษ ดังนั้น เมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเช่นนี้จนเป็นอุปนิสัยแล้ว ย่อมได้ชื่อว่า “เป็นปัญญาชน คือ บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา กล่าวคือ ผู้ฉลาดที่เกิดจากการเรียนรู้ (เปลื้อง ณ นคร, 2516)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการบูรณาการหลักพุทธธรรมในฐานะเป็นปัจจัยแห่งการพัฒนาตนของบุคคลต้นแบบในจังหวัดลำปาง ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญ ๆ มาอภิปราย ดังนี้

บุคคลต้นแบบใช้ความปรารถนาดีต่อคนอื่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติของความเมตตากรุณา เป็นปัจจัยในการแสดงความเป็นมิตรต่อคนอื่นและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล เสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และปรับตัวทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่นได้ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่าการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งอาจเกิดจากการถาม การฟัง กิจกรรมารยาท ในการสื่อสารที่เหมาะสมเพื่อความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความเข้าใจที่ดีต่อกัน จะเป็นคุณสมบัติต่อการพัฒนาตนในด้านสังคม และอาชีพ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับบทความของ ชุตินา ปัญญาพิณนกุล และ เทียนทอง หารบุตร (2561) ที่กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า การมีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจได้ถูกต้อง ได้แก่ การถาม การฟัง ทวนเนื้อความ และการสะท้อนความรู้สึก จะเพิ่มในการสัมพันธภาพที่ดีได้ทุกโอกาส

ใช้ความจริงใจ เป็นปัจจัยในการรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำ และทำตามสัญญาในสิ่งที่ตนให้ไว้กับผู้อื่น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่าการรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำ จะเป็นปัจจัยให้เกิดความพยายามปรับปรุงในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง และให้เป็นที่น่าไว้วางใจของเพื่อนร่วมงานและคนรอบข้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทิพย์ ชันแก้ว (2559) พบว่า บุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ ยึดมั่นในกฎเกณฑ์ อุดมการณ์ มีความรับผิดชอบและเป็นทีไว้วางใจ ยอมรับยินดีรับผลการกระทำของตนเอง มีความพยายามปรับปรุงในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง มุ่งมั่นและตั้งใจปรับปรุงการทำงานสม่ำเสมอ

ใช้การศึกษาเรียนรู้และการพิจารณาไตร่ตรอง เป็นปัจจัยในการศึกษาเรียนรู้สิ่งที่จะเป็นอาชีพใหม่ ๆ และตัดสินใจแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การศึกษาเรียนรู้สิ่งที่จะเป็นอาชีพใหม่ ๆ จะเป็นข้อมูลให้นำมาวิเคราะห์ทางเลือกในการทำอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง และตัดสินใจดำเนินการทำงานและการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอาชีพตามทีเลือกแล้ว นั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาคเนย์ ธาเกิด (2563) พบว่า มี 3 ปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกองค์การเข้าทำงานโดยรวม เรียงลำดับจากปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านชื่อเสียงขององค์การ ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ และด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ

ใช้การศึกษาเรียนรู้และการพิจารณาไตร่ตรอง เป็นปัจจัยในการร่วมกับชุมชนดำเนินการต่อต้านผลิตภัณฑ์เสี่ยงภัยและสิ่งแวดล้อมอันตรายต่าง ๆ ปฏิบัติตนให้รอดพ้นอันตรายจากอบายมุขทั้งปวง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การร่วมกับชุมชนดำเนินการต่อต้านผลิตภัณฑ์เสี่ยงภัยและสิ่งแวดล้อมอันตรายต่าง ๆ เช่นนี้ ย่อมทำให้ตนเองและชุมชนปลอดภัยจากอันตรายดังกล่าวได้ ซึ่งสอดคล้องกับบทความของ วิกรานต์ เผือกมงคล (2559) ที่กล่าวว่า แนวทางการลดความเสี่ยงภัยในชีวิตและทรัพย์สินนั้น ควรมีการส่งเสริมการรับรู้การป้องกันความเสี่ยงภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับบุคคล ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการรับรู้ และให้ชุมชนเห็นคุณค่าของการป้องกันความเสี่ยงภัยในชีวิตและทรัพย์สินระดับชุมชนเพิ่มขึ้น จะช่วยลดความเสี่ยงภัยในชีวิต และทรัพย์สินของบุคคลและชุมชนลง

ใช้การรู้จักประมาณ เป็นปัจจัยในการใช้จ่ายทรัพย์อย่างคุ้มค่าโดยไม่สร้างหนี้สิน ใช้จ่ายตามรายการที่กำหนดและสัมพันธ์กับความจำเป็น ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การใช้จ่ายทรัพย์ให้สัมพันธ์กับความจำเป็น โดยการประเมินปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันตามสภาพของตน ตลอดถึงศึกษาข่าวสารให้ชัดเจนและถูกต้องก่อนซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ไม่หลงไปตามกระแสนิยม แล้ววางแผนการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับทรัพย์สินที่ตนมีอยู่ และพอดีกับความสามารถในการทำงานหารายได้ของตน จะทำให้ชีวิตมีความสุข ไม่เดือดร้อนจากการเป็นหนี้สิน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รักสุตา เหล่าคา พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคล ประกอบด้วย ภาวะทางเศรษฐกิจ และการรับรู้ข่าวสาร มีผลต่อการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคลของนักศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง วิทยาลัยอาชีวศึกษาเทคนิคบริหารธุรกิจกรุงเทพ

ใช้การรู้จักกาล เป็นปัจจัยในการใช้คำพูดถูกกาลเทศะ และเหมาะสมกับบุคคลผู้มิติดต่อ การเรียนรู้ที่จะพูดเรื่องต่าง ๆ ในจังหวะที่เหมาะสม การเปิดโอกาสให้เพื่อนได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนด้วยความจริงใจ ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะเห็นว่า การใช้คำพูดถูกกาลเทศะ และเหมาะสมกับบุคคลผู้มิติดต่อ กล่าวคือ ควรพูดเรื่องอะไร ใครฟัง โดยคำนึงว่า ผู้ฟังมีตำแหน่งหน้าที่ หรือสถานะทางสังคมอะไร สูงวัยกว่า หรือเยาว์วัยกว่า ตลอดถึงเป็นบัณฑิตชน หรือเป็นพาลชน แล้วใช้คำพูดให้เหมาะสมกับบุคคลนั้น ๆ จะสามารถสร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้นระหว่างกันขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับบทความของ ศิริรัตน์ กลยะณี และพระมหาขวัญชัย กิตติปาโล (2558) การพูดเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะทำให้ผู้พูดสามารถสื่อความหมายที่ตนต้องการ ไปยังผู้ฟังได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ การพูดเป็นเครื่องมือสำหรับส่งสารไปยังผู้รับสาร และผู้รับสารก็เข้าใจในสิ่งที่ผู้พูดต้องการจะสื่อความหมายและตอบสนองหรือมีปฏิกิริยาต่อสารที่ตนได้รับในทางใดทางหนึ่ง เช่น พยักหน้ารับ หัวเราะ ประมอ ส่ายศีรษะ และอื่น ๆ เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

หลักพุทธธรรม	การบูรณาการ	ระดับที่ได้จากการพัฒนา
เบญจธรรม	- มีความปรารถนาดี - ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส - มีความซื่อตรง - มีสติและรู้ตัวขณะพูดหรือทำ	กัลยาณชน (คนดี/คนงาม/คนผู้ดำรงมั่นคงอยู่ในกัลยาณธรรม)
วุฒิธรรม	- รับฟังคำแนะนำจากท่านผู้รู้ศาสตร์ต่าง ๆ - หมั่นเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ - คิดรอบคอบในสิ่งที่เรียนรู้ - ทดลองฝึกปฏิบัติตามกำลังของตน	บัณฑิตชน (คนฉลาด/คนเจริญ/คนผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิต/คนผู้ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้)
สัปปุริสธรรม	- รู้จักการวางแผน - รู้จักกำหนดเป้าหมาย - รู้จักประมาณการในสิ่งที่จะทำ - รู้จักเวลาที่เหมาะสมกับกิจที่จะทำ - รู้จักคบคนดีและมีวิธีการคบคนไม่ดี	ปัญญาชน (คนรู้รอบ/คนรอบคอบ/คนผู้ฉลาดที่เกิดจากการเรียนรู้)

ตารางที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. เบญจธรรม: ใช้ข้อเมตตา คือ ความปรารถนาดี มีเมตตจริต ความเป็นมิตร ใช้หลักกรุณา คือ การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ใช้ข้อสัจจะ คือ ความซื่อตรง ความยุติธรรม ใช้ข้อสติ คือ ความระลึกรู้ก่อนพูดหรือทำ และใช้ข้อสัมปชัญญะ คือ ความรู้ตัวในขณะพูดหรือทำ เป็นปัจจัยในการพัฒนาตน นับเป็นการยกระดับตนเองเป็นกัลยาณชน คือ คนผู้ดำรงมั่นคงอยู่ในกัลยาณธรรม

2. วุฒิธรรม: ใช้ข้อปรโตโฆสะ คือ การคบหาท่านผู้รู้ศาสตร์ต่าง ๆ แล้วฟังคำแนะนำของท่าน หรือการติดตามสื่อต่าง ๆ แล้วเรียนรู้ข้อมูลจากสื่อต่าง ๆ และใช้ข้อโยนิโสมนสิการ คือ การไตร่ตรอง การคิดรอบคอบในสิ่งที่เรียนรู้ แล้วทดลองฝึกปฏิบัติตามกำลังของตน เป็นปัจจัยในการพัฒนาตน เชื่อว่า เป็นการยกระดับตนเองเป็นบัณฑิตชน คือ คนเจริญ ผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิต และผู้ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้

3. สัปปุริสธรรม: ใช้ข้อธัมมัญญตา คือ การรู้จักหลักการ รู้จักการวางแผน ใช้ข้ออัตถัญญตา คือ การรู้จักเป้าหมาย ใช้ข้ออัตตัญญตา คือ การรู้จักความสามารถของตน ใช้ข้อมัตตัญญตา คือ รู้จักประมาณการในสิ่งที่จะทำ ใช้ข้อกาลัญญตา คือ การรู้จักเวลาที่เหมาะสมกับกิจที่จะทำ และใช้ข้อปุคคลัญญตา คือ รู้จักคบคนดีและมีวิธีการคบคนไม่ดี เป็นปัจจัยในการพัฒนาตน เชื่อว่า เป็นการยกระดับตนเอง เป็นปัญญาชน คือ คนผู้รู้รอบ รอบคอบ และผู้ฉลาดที่เกิดจากการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรรู้จักการวางแผน และกำหนดเป้าหมายในการแสวงหาความรู้ที่ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าอย่างมีระเบียบวินัย การรู้จักแก้ปัญหาจน ลดความบกพร่องของตน โดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากตรากตรำ และควรฝึกตนให้เป็นคนตรงต่อเวลา และมีมารยาทดีอยู่เสมอต่อบุคคลผู้มาติดต่อสื่อสาร ไม่นิยมความฟุ้งเฟ้อต่อการบริโภคใช้สอยปัจจัยต่าง ๆ และมีความรับผิดชอบต่อการกิจที่เป็นหน้าที่ของตน

1.2 ควรรู้จักแยกแยะว่าใครเป็นมิตรแท้ มิตรเทียม ทำตนให้เป็นที่พักพิงของตน และแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ และควรรู้จักปรับตัวให้ พุดจาสุภาพ เป็นประโยชน์ ไม่หยาบคายต่อผู้อื่น กล่าวถูกต้องตามกาลเทศะและเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น

1.3 ควรปรับตนเองให้ใช้จ่ายเงินพอประมาณ ไม่สร้างหนี้ ดำรงชีวิตตามฐานะและรายได้ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การสร้างเสริมการรู้จักตนเองเพื่อการพัฒนาตนให้มีทักษะทางการประกอบอาชีพการค้าขายของผู้ประกอบการค้ารายย่อย ในชุมชนตำบลปลงแสนทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

2.2 ปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองเพื่อการสร้างสรรคผลงานทางศิลปะหัตถกรรมเซรามิกของผู้ประกอบการเซรามิก จังหวัดลำปาง

เอกสารอ้างอิง

- ชุตินา ปัญญาพิณกุล และเทียนทอง หราบบุตร. (2561). ความสุขและการสร้างความสัมพันธ์. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 19(1), 236–247. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/127807>
- ทิพย์ ชันแก้ว. (2559). *กระบวนการเสริมสร้างพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อองค์กรตามหลักพุทธจิตวิทยาของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เปลื้อง ณ นคร. (2516). *พจนานุกรมไทย*. ไทยวัฒนาพานิช.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด*. วัดราชโอรสาราม.
- รุ่งทิพย์ กล้าหาญ และบรรชร กล้าหาญ. (2550). *การพัฒนาตนเองตามหลักพุทธธรรมโดยอาศัยหลักสามัคคีธรรม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยาเขตเชียงใหม่.
- วิกรานต์ เผือกมกมล. (2559). แนวทางการลดความเสี่ยงภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์*, 6(3), 27-41.
- วีระ บำรุงรักษ. (ม.ป.ป). *แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย*. กรมวิจัยการศึกษากรมวิชาการ.
- ศิริรัตน์ กลยะณี และพระมหาขวัญชัย กิตติปาโล. (2558). ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพูด. *วารสาร มจรมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 1(1), 17-30. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/human/article/view/138017>
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. (2539). *ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). โอเดียนสโตร์.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2535). *กระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- อาคนะย์ ถาเกิด. (2563). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกองค์การในการท างานของกลุ่มเจนเนอ เรชั่นวาย ผ่านบริษัทจัดหางานแห่งหนึ่ง ย่านอโศก ในกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. DSpace at Srinakharinwirot University. <http://ir-thesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/925>